

**OSMANLI DÖNEMİ HEKİM-HASTA İLİŞKİLERİ
(KADI SİCİLLERİNE GÖRE XVII. VE XVIII. YÜZYILLARDA
KAYSERİ ÖRNEĞİ)**

Özen TOK¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı döneminde hekim-hasta ilişkilerini ortaya koymaya ve aynı zamanda hekimin adli konulardaki rolüne de temasta bulunmaya yöneliktir. Çalışma, XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait Kayseri Kadı sicillerindeki belgelere dayanmaktadır. Bu belgelere göre, hekimle hasta arasında düzenlenen rıza senetleri kadı tarafından onaylanmıştır. Bu rıza senetlerinde, hastanın ve hekimin adı, adresi, hastalığın adı, uygulanacak tedavi, hekim ücreti vb. bilgiler yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: hekim, hasta, rıza senetleri, kadı sicilleri, Kayseri.

**RELATIONS OF PATIENT-PHYSICION IN THE OTTOMAN
PERIOD**

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relations of patient-physician in the Ottoman period. This paper will also deal with the role of physician in cases related to justice in Ottoman period. This study is based on the judicial records of Kayseri in the seventeenth and eighteenth centuries. According to this records, the consent documents which was a patient-physicians contract approved by the judge. In this consents the name of the patient and the physician, addresses, name of the disease, proposed surgical technique, surgeons fee got to be mentioned.

Keywords: physician, patient, judicial record, consent documents, Kayseri.

1. Giriş

Kadı sicillerinde, tıp tarihi ve deontolojisi ile tıbbi folklorumuzu ilgilendiren kayıtlar yer almaktadır. Bu kaynakların

---

¹ Yrd. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, ozen@erciyes.edu.tr

Osmanlı dönemi tıp tarihinin özellikle uygulama boyutunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çerçevede sicillerde, bazı hastalıkların tedavileri, hastalıkların mahallî isimleri, bazı ilaç terkipleri, hekim ve cerrahlar ile hastalar arasında düzenlenen rıza senetleri, merkezden gönderilen sağlıkla ilgili fermanlar, adli tıbbıa ait meseleler vb. konulara dair belgeler mevcuttur².

Kadı sicillerinin tıp tarihi açısından en dikkate değer vesikaları arasında cerrahlar ile ameliyat olacak hasta arasında veya bazı hallerde hekim ile tehlikeli bir tedaviyi gerektiren bir hastalığa tutulmuş hastalar arasında, tedaviden önce kadı ve şahitler huzurunda, sonucun kötü olması hâlinde hekimin sorumlu olmayacağını bildiren kayıtlar yer almaktadır³.

Bilindiği üzere, insanın en tabii ve vazgeçilmez hakkı yaşama hakkıdır. İnsanların huzur ve güven ortamında yaşayabilmeleri için hayat ve vücut bütünlüklerinin korunması, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar önemini korumuş ve çeşitli müeyyidelerle teminat altına alınmıştır. Hayat hakkı, diğer bütün haklardan istifade edilebilmenin zorunlu ön şartıdır⁴. Bu çerçevede hekimin sebep olduğu zarardan mesul tutulmaması için bazı şartlar aranmıştır. Bunlar arasında yapılacak tedaviye hastanın önceden izin vermiş olması gerekir. Eylemin zararlı olabilecek sonucundan sorumlu olmayı kaldıran bu izin bir bakıma büyük zararın önlenebilmesi için küçük zarara katlanma sonucudur. Ancak İslam hukukunda kişinin hayat hakkı irade hürriyetinden önce geldiğinden, iyileşmez bir hastanın kendisini öldürmeleri için vereceği izin geçersiz fakat ağrıyan dişin, mesanedeki taşın alınması için verilen izin geçerlidir. Bu cümleden olarak, daha ziyade teknik imkânsızlıklar nedeniyle sonucun ne olacağı bilinmeyen cerrahi müdahale öncesi kadı ve şahitler huzurunda hekime izin verilme yoluna gidilmiştir. Bu noktada hastanın yazılı veya sözlü muvafakati yeterli görülmemiş, ayrıca sonradan çıkacak anlaşmazlıkların bertaraf edilebilmesi için mahkemede şahitler huzurunda teyit ve tescili istenilmiştir⁵.

Arşiv vesikaları teorik, sosyal ve ahlaki normların nasıl algılandığını ortaya koymaktadır. Osmanlı tıbbını anlayabilmek için, konuyu Osmanlı'nın kendi dünya görüşünü ve kendisini algılayışını

² Ali Haydar Bayat, "Şer'îye Sicilleri ve Tıp Tarihimiz I, Rıza Senetleri", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, TTK, Ankara 1999, s. 40.

³ Bayat, *a.g.m.*, s. 41.

⁴ Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 3.

⁵ Bayat, *a.g.m.*, s. 41.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

göz önünde bulundurarak ele almak ve kendilerine has bir tıbbi etik oluşturmada Osmanlı'nın duyu ve hassasiyetinin etkisinden bahsetmek gerekmektedir⁶.

Osmanlı tıbbi konusundaki araştırmaları, farklı metodolojilere sahip şu dört ana ekolden birine bağlamak gelenek hâline gelmiştir. İlk ve belki de en yaygın olan yaklaşım, Osmanlı tıp tarihini, tıp ve teknoloji tarihinin bir şubesi olarak görme temayülüdür. İkinci yaklaşım, Osmanlı tıp tarihini düşünceler tarihinin bir parçası olarak telakki ederken, üçüncü yaklaşım tabiplerin eğitim ve öğrenimi üzerinde yoğunlaşmakta ve konuyu Osmanlı müessesesi tarihinin bir dalı şeklinde algılamaktadır. Son yaklaşım ise, Osmanlı tıbbının biyografinin kolu olduğunu öne sürerek meşhur tabiplerin eserlerini incelemek suretiyle onların mesleki yönlerini değerlendirmeyi konu edinen ekolü temsil etmektedir⁷.

Osmanlılarda hekimlik anlayışının ve hekimin yetiştirilme tarzının kendine has özellikleri vardı. Dahiliyeci diyebileceğimiz tabiplerin yanı sıra cerrahlar, kehhaller (göz hekimleri), kırıkçıkçılar, şerbetçiler, aktarlar gibi halkın sağlığı ile ilgilenen ihtisas sahipleri mevcut idi⁸.

Osmanlı Devleti'nde hekim yetiştirme yolları, İslam ülkelerinde yüzyıllardır süregelen, darüşşifalarda usta-çırak usulü, tıp medreselerinde eğitim ve özel hocalardan alınan derslerle sağlanmıştır⁹.

Bu çalışmada yukarıda özetlenen bilgiler çerçevesinde XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait Kayseri kadı sicillerindeki hekim-hasta ilişkileri konusuyla ilgili belgeler üzerinde yapılan incelemenin sonuçları verilecektir¹⁰.

⁶ Rhoads Murphey, "Osmanlı Tıbbi ve Kültürlerüstü Karakteri", Çev. Tuncay Zorlu, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II*, İstanbul 1998, s. 283.

⁷ Murphey, *a.g.m.*, s. 264.

⁸ Nil Akdeniz Sarı, "Osmanlılarda Tıbbanenin Kuruluşuna Kadar Tıp Eğitimi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 22, İstanbul 1983, s. 152. Ayrıca Osmanlı öncesi ve Osmanlı döneminde bimarhaneler, tımarhaneler, cüzzamhaneler, körhaneler, cerrahhaneler, eczahaneler ve medreseler şeklindeki kurumlar için bkz. Yağmur Say, "Türk Tıp Kurumları", *Türkler*, C. II, Ankara 2002, s. 320-347. Ayrıca Osmanlılarda hekimbaşılık için bkz. Nil Sarı, Hekimbaşı (Osmanlı Dönemi), *TDİA*, C. 17, s. 161-164; Ali Haydar Bayat, "Osmanlı İmparatorluğunda Hekimbaşı ve Hekimbaşılık", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 59, İstanbul 1989, s. 55-60; Mehmet Zeki Pakalın, "Hekimbaşı", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 796,

⁹ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, İzmir 2003, s. 253.

¹⁰ Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi (KAYTAM)'nde fotokopi ve mikrofilm hâlinde bulunan bu siciller: 42, 55, 60, 61, 64, 67, 77, 81, 84, 87, 88, 90, 101, 131, 134 Numaralı sicillerdir. Bu sicillerden bazıları Erciyes Üniversitesi Sosyal

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

2. Ehl-i Vukuf (Bilirkişi) Olarak Hekimler

Bilirkişi, bir davada çözümü hakim tarafından bilinmeyen özel ve teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşüne başvurulmuş üçüncü kişi veya kişiler olarak tanımlanır. Bilirkişinin yargılama sürecinde kullanımının ardında yatan temel neden, karar verme konumundaki kadı'nın önüne gelen her sorun hakkında bilgi sahibi olmamasıdır. Bilirkişinin muhakemede özel bilgisi nedeniyle delil olması ve hakimin yardımcısı konumunda olması yönüyle iki açıdan görev üstlendiği görülür¹¹.

Hekimlik mesleğiyle uğraşan kimselerin, mesleki uğraşları arasında adli görevler önemli bir yer tutmuştur. Bu konuyla ilgili olarak ele aldığımız dönemde meydana gelen davalarda hekimlerin bilirkişi olarak görev aldıkları görülmektedir. Nitekim, 10 Ramazan 1055 (30 Ekim 1645) tarihli ilam suretine göre, Kayseri'nin Lala Mahallesi'nden olan Ahmed Çelebi bin Abdullah Efendi, Mahmud bin Emir adlı kimseden davacı olmuştur. Buna göre, Mahmud'dan 7 gün önce Canfeda adlı cariyeyi bütün kusurlarından beri olmak üzere 110 esedi kuruşa satın almıştır. Ancak cariyenin mahrem mahallinde, daha önceden ortaya çıkan cüzzam marazı olduğunu beyanla parasını talep etmiştir. Mahmud ise cariyenin önceden cüzzamlı olduğu yönünde bir bilgisi olmadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine hekim ve ebelere müracaat olunmuştur. Neticede Kamerşah, İsmihan ve Döndüşah adlı kadınlar Mahmud'un huzurunda, cariyede görülen cüzzam marazının yeni olmayıp, daha önceden olduğunu beyan etmişlerdir¹².

Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda lisans üstü tezleri olarak hazırlanmış olup, birer örneği Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi'nde bulunmaktadır: Mukaddes Yılmaz, *55/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1055 / M. 1645) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Kayseri 1998; Mesude Doğan, *60/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1065 / M. 1655) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Kayseri 2001; Ahmet Çapar, *61/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1061 / M. 1650) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Kayseri 2002; Nası Aslan, *Kayseri Şer'iyye Sicillerindeki Hicri 1084, 1087 Tarihli 81 ve 84 Numaralı Defterler ve İslâm Hukuku Açısından Tahlili*, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1995; Mehmet Özbek, *88 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1089 - 1090 / M. 1678 - 1679) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Kayseri 1995; Orhan Duran, *90 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme (H. 1091/M.1680)*, Kayseri 1994. Ayrıca bu defterlerden 42/1, 67, 131, 134 Numaralı Kayseri Kadı Sicilleri gruplar hâlinde Tarih Bölümü lisans öğrencileri tarafından bitirme tezi olarak hazırlanmıştır.

¹¹ Nurcan Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Ankara 2001, s. 120. Bilirkişilik hakkında bilgi için bkz. Aynı müellif, "Osmanlı Dönemi Bilirkişilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma", *UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, Sayı: 3, 2002, s. 75-85.

¹² *55 Numaralı Kayseri Kadı Sicili*, s. 97, b. 259.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Herhangi bir adli olayın nasıl yapıldığını, olayın oluş şekli, olayda meydana gelen zarar ve ziyanın tespiti, suçlu ve mağdura ait suç delillerinin tespiti için hakim yönetiminde olay yerinde yapılan incelemeye keşif denilmektedir.¹³ Bilindiği üzere adli tıp, suçlunun toplum düzenine uymayan fiillerini, bu fiiller neticesinde meydana gelen olayları, suçlu kimliğinin tayinini, cezai sorumluluğunu, medeni ehliyetini tıbbi bakımdan inceleyen bir bilim dalıdır. İnsanın vücutta ve ruhsal şekilde zarar gördüğü vak'alarda, hekimlerin bilgilerine başvurulması adli tıbbın doğmasına sebep olmuştur¹⁴. Osmanlılar zamanında adli tıba, uzun bir süre müstakil bir tıp dalı nazarıyla bakılmadığı bilinmektedir. Adli tıbbın gelişme safhasını ana hatlarıyla; Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat Dönemi'ne kadar, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar ve Cumhuriyet'ten günümüze olmak üzere sınıflandırmak mümkündür.¹⁵

İncelenen belgelerden hareketle, adli tıbbın günümüzdeki anlamıyla söz konusu olmadığı bir dönemde adli tıbbın görev alanına giren konuların, doğrudan doğruya kadılık müessesesi tarafından yerine getirildiği ifade edilebilir. Olay yeri, yaralı veya ceset üzerinde incelemenin kadı tarafından görevlendirilen bir naip ile sancak mutasarrıfının görevlendirdiği şehir subaşısı ve bir grup Müslümanlardan oluşturulan bir heyetle yürütüldüğü bilinmektedir. Bununla birlikte, yasal bir hüküm bulunmamakla beraber mahkemelerin icrası sırasında tıpla ilgili bir husus bulunursa, hekimlerin bilgilerine müracaat edildiği ve hatta yaralıların, ölümlerin muayenesinin hekimlerce yapıldığı ve bulguların mahkemeye intikal ettirildiği görülmektedir¹⁶. Mesela, 6 Cemaziyelahir 1157 (17 Temmuz 1744) tarihli bir belgeye göre, Çukur köyünden Ahmed bin Abdullah adlı kişiye es-Seyyid Hacı Ali Ağa adlı şahıs tarafından ayağına 200 değnek vurulduğu, tırnaklarının söküldüğü, sol kulağının arkasına kazma ile darp edildiği ve kulağının işitemez hâle geldiği ve azalarındaki bazı kemiklerin kırıldığı iddiasıyla durumunun keşfi mahkemeden talep edildiğinde cerrahbaşı tarafından muayene edilmişti¹⁷.

¹³ Cahit Özen, *Kısa Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul 1980, s. 10; Adnan Öztürel, *Adli Tıp*, Ankara 1971, s. 6.

¹⁴ Öztürel, *a.g.e.*, s. 1.

¹⁵ Cahit Özen, "Türkiye'de Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, 44, İstanbul 1981, s. 363.

¹⁶ Özen, *a.g.m.*, s. 361. Keşif konusuyla ilgili olarak Osmanlı dönemi Kayseri örneği için bkz. Özen Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)" *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, Yıl: 2007/1, s.327-347.

¹⁷ 134 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 26.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Kadı sicillerinde, çeşitli sebeplerle kaza sonucu meydana gelen ve yaralanma yada ölümle sonuçlanan vak'aların yanı sıra, şahsa karşı işlenen suçlar ve bunların sonuçlarıyla ilgili dikkat çekici bilgiler mevcuttur. Bunlar arasında vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlar, adam öldürme suçları ve cenine¹⁸ karşı işlenen suçlar yer almaktadır. Kazaen veya kasten yaralanan kimselerin durumlarının mahkemece tespitlerinin yanı sıra bunların tedavisi için cerraha izin verilmesi de söz konusuydu. Nitekim 13 Cemaziyelahir 1157 (24 Temmuz 1744) tarihli ilama göre, Karabük köyünden Ali bin Abdullah, Şerif, Mehmed ve Tonbak Ali adlı kimselerden davacı olmuştur. Kendisini adı geçen kişilerin haksız yere yaraladıklarını beyan etmiştir. Mahkemece başının dört yerinden yaralandığı keşfedildikten sonra, yarasının tedavisi için cerraha izin verilmiştir¹⁹.

Kazaen yada kasten yaralanan mağdurların genellikle tedavi aşamasını evlerinde sürdürdükleri görülmektedir. Zira keşfi talep edilen yaralanma hadiselerinde keşif heyetinin yaralının evine giderek keşifte bulunması, yaralanma sonucu ölümün söz konusu olması durumunda da ölüm keşfinin evde yapılmış olması bu durumu teyit eder niteliktedir. Bunun yanı sıra, mağdurların olaydan sonra dem, diyet, nafaka vb. davalarında geçen bilgilerden de bu süreci takip etmek mümkün olmaktadır. Nitekim, 14 Rebiyülevvel 1068 (20 Aralık 1657) tarihli belgeye göre, Kale İçi'nden Ebu Bekir bin Halil'in, el-Hac Emre adlı kişi tarafından bıçakla sağ göğsü üstünden yaralandığının keşfinden sonra, ertesi günü mağdurun kardeşi olan Neccar Mahmud mahkemeye gelerek, mağdurun evinde yaralı olarak yattığını beyanla, yarasını tedavi eden tabibin ücreti için nafaka talebinde bulunmuş ve elindeki fetvayı mahkemeye sunmuştur. Neticede tabibin ücretinin yaralayan kişiden alınmak üzere günlük 25'er akçe nafaka tayin edilmiştir²⁰. Benzer durum 29 Receb 1078 (14 Ocak 1668) tarihli hüccette de görülmektedir. Bu hüccete göre, Köyyıkan Mahallesi'nden Minnet veled-i Serkis adlı zimmi mahkemede, kardeşi Bedros'un Boyacı Kapısı Çarşısı'nda Tataroğlu Serkis adlı zimminin bıçak ile sağ uyluğunu vurup yaraladığını ve yaralı olarak evinde yattığından bahisle keşfini talep etmiştir. Mahkemeden Katib Mevlâna Mustafa Efendi, Çukadar Ömer Beşe

¹⁸ Cenine karşı işlenen suç, kısaca gebe bir kadının dövülmesi veya korkutulması suretiyle ceninin ölü doğmasına sebep olma olarak ifade edilmektedir. Cenin ıskatıyla ilgili bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, "Osmanlı Döneminde İskat-ı Ceninin Yeri ve Hükümü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, Sayı:1, Elazığ 1987, s. 199-208; Hava Selçuk, Osmanlı Toplumunda Kadının Annelik Vasfından Doğan Hakları (1650-1750 Yıllarında Kayseri Örneği), *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003)*, Kayseri 2003, s. 443-455.

¹⁹ *134 Numaralı Kayseri Kadı Sicili*, s. 29.

²⁰ *67 Numaralı Kayseri Kadı Sicili*, s. 28; s. 34.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

keşif için tayin edilmiştir. Onlar da şehir subaşısı Ömer Ağa ve bazı Müslümanlarla birlikte söz konusu eve gidip keşfini yapmışlardır²¹. 3 Şaban 1078 (18 Ocak 1668) tarihli hüccete göre de, Minnet veled-i Serkis, mahkemede takirle yaralanan kardeşi Bedros'un aile sahibi olduğu, ancak çalışamaz durumda olduğundan geçimini temin edemediğinden bahisle, nafaka ve tedavisi için gereken ilaçlarla, tabip ücretinin carihi olan Serkis veled-i Tatar'dan alınmasını talep etmiştir. Kadı efendi de günlük 10 akçe nafaka, ilaç ve tabip bedeli olmak üzere tayin edilmesini kararlaştırmıştır²².

3. Hekim-Hasta Arasında Yapılan Anlaşmalar

Osmanlı dönemi hekim-hasta ilişkileriyle ilgili olarak belirtilmesi gereken bir husus da taraflar arasında yapılan anlaşmalarda hastanın yazılı veya sözlü muvafakatının yeterli görülmediğidir. Özellikle sonradan çıkacak anlaşmazlıkların önüne geçilebilmesi maksadıyla taraflar mahkemede kavillerini teyit ve tescil yoluna gitmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak incelenen defterlerde geçen belgelerden hareketle, hastaların kimliklerini, cinsiyet ve yaş gruplarını, hastalıklarının ne olduğunu, görecekleri tedavi karşılığında ne kadar ücret ödemeyi kabul ettiklerini takip edebiliyoruz. Özellikle hekim-hasta ilişkileri çerçevesinde, görecekleri tedavi sürecinde karşılaşacakları sorunlar ki en önemlisi hayatlarını kaybetmeleri durumunda, geriye kalan yakınlarının hekimden dem ve diyet talebinde bulunmamaları noktasında anlaşmaya vardıklarını ve bunu kadı efendinin huzurunda tescil ettirdiklerini görüyoruz.

Rıza senetleriyle ilgili olarak belgelere yansıyan konuların başında fitik rahatsızlığı gelmektedir. Bunun yanı sıra, mesane taşı, kırık-çıkık gibi rahatsızlıkların tedavisi için hekim ile hasta arasında mukavele düzenledikleri görülmektedir. Mesela, 13 Rebiyülahir 1066 (9 Şubat 1656) tarihli hüccete göre, Köyyıkan Mahallesi'nden Martaros veled-i Hodbiyar adlı zimmi Kayseri'de tabip ve cerrah zümresinden Üstad Seyyid Mustafa bin Seyyid Satılmış adlı kimse huzurunda ikrarda bulunarak, 15 yaşındaki oğlu Asvatater'in mesanesinde taş olduğundan bahisle, tedavisini talep etmiş ve durumu tescil ettirmiştir²³. Benzer şekilde, 25 Rebiyülevvel 1088 (28 Mayıs 1677) tarihli hüccete göre, İncesu kasabasından Mustafa bin Himmet adlı kimse Dimitri veled-i Todori adlı hekim huzurunda kendi istek ve rızasıyla ikrarda bulunmuştur. Buna göre, oğlu Mehmed'in mesanesinde taş olduğundan çıkarması için Dimitri ile 15 kuruş ücret karşılığında anlaşmıştır. Tedavi esnasında şayet oğlu ölecek olursa

²¹ 77 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 74.

²² 77 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 74.

²³ 64 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 107.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Dimitri'den dem ve diyet talebinde bulunmayacağını beyan etmiş ve durum tescil olunmuştur²⁴. Aynı şekilde, 5 Şevval 1106 (19 Mayıs 1695) tarihli hüccete göre, Hunat Mahallesi'nden Emine bint-i Ömer adlı kadın mahkemede cerrah taifesinden olan Üstad Anton veled-i Todori adlı zimmi huzurunda ikrarda bulunmuştur. Küçük oğlu Eyyüb'ün mesanesinde taş olduğundan çıkarılıp tedavi edilmesi için 7 kuruş ücret ile Üstad Anton'la anlaşmıştır. Tedavi esnasında çocuk vefat ederse, Emine'nin dem ve diyet talebinde bulunmayacağına dair beyanı tescil edilmiştir²⁵.

İncelenen döneme ait kayıtlarda fitik rahatsızlığıyla ilgili bir hayli belge mevcuttur. Belgelerde bu husus *fitik*, *yarık marazı*, *su debesi* şeklinde zikredilmektedir. Burada dikkatimizi çeken husus tedavi için üzerinde ittifak edilen ücretlerin çeşitlilik arz etmesidir. Bu ücretlerin çeşitliliğinin nereden kaynaklandığını belgelerden tespit mümkün olmamakla birlikte, muhtemelen uygulanacak tedavinin özelliğiyle ilgili olmalıdır. Bu ücretler 6 kuruş ila 10 kuruş arasında çeşitlilik arz etmektedir. Mesela, 6 Rebiyüssani 1088 (8 Haziran 1677) tarihli hüccete göre, Erkilet köyünden Mihail veled-i Hüdaverdi adlı zimmi mahkemede Dimitri veled-i Todori huzurunda kendi isteği ve rızasıyla ikrarda bulunmuştur. 3 yaşında olan oğlu Melhas'ın kasığının sol tarafında yarık marazı olduğundan Dimitri ile tedavi için 6.5 kuruş ücrete anlaşmışlardır. Eğer tedavi esnasında oğlu vefat ederse, Dimitri'den dem ve diyet talebi davasında bulunmayacağını beyanla durumu mahkemede tescil ettirmiştir²⁶. Benzer şekilde, 19 Rebiyüssani 1088 (21 Haziran 1677) tarihli hüccete göre, Dadasun köyünden Mustafa bin Hasan adlı kimse mahkemede Dimitri veled-i Todori huzurunda kendi istek ve rızasıyla ikrarda bulunmuştur. Oğlu Hüseyin'in kasığının sol yanında yarık marazı olduğundan, Dimitri tarafından tedavi edilmek üzere 10 kuruş ücrete anlaşmışlardır. Söz konusu anlaşmaya göre şayet Hüseyin tedavi esnasında vefat edecek olursa, Mustafa'nın Dimitri'den dem ve diyet talebinde bulunulmayacağı tescil ettirilmiştir²⁷. Aynı şekilde, 5 Şevval 1106 (19 Mayıs 1695) tarihli hüccete göre, Bayatlı Türkmeni Cemaati'nden olup misafir olarak Kayseri'de sakin olan Mehmed bin Arslan adlı kimse mahkemede, cerrah taifesinden Üstad Anton veled-i Todori huzurunda ikrarda bulunmuştur. İkrarında kendisinin fitik marazına müptela olduğunu ve bir an evvel tedaviye muhtaç olduğunu beyan etmiştir. Üstad Anton da 8 kuruş ücret karşılığında Mehmed'in tedavisini taahhüt ettiğini belirtmiştir. Mehmed de tedavi esnasında

²⁴ 87 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 12.

²⁵ 101 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 51.

²⁶ 87 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 35.

²⁷ 87 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 58.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

şayet vefat edecek olursa, dem ve diyet talebinde bulunulmayacağını beyan etmiştir²⁸.

Cerrahi müdahalelerin yanı sıra başta kırık ve çıkıklar olmak üzere ortopediyle ilgili olarak yapılan rıza senetlerine dair kayıtlar da mevcuttur. Mesela, 27 Ramazan 1084 (5 Ocak 1674) tarihli hüccete göre, Hacı Arap Mahallesi'nden Mehmed bin Arslan tarafından vekil olarak tayin edilen büyük oğlu Ebu Bekir mahkemede, cerrahlık hususunda üstad-ı hâzık yani işinin ehli olan Cerrah Karakaş veled-i Cerrah Sultan adlı zimmi huzurunda ikrarda bulunmuştur. Babası Mehmed'in Sarıçam kazası toprağında Gedik adlı mevziden taş getirmek için gittiğinde sol ayağının inciğine taş düşüp, kemiği kırıldığından dolayı cerrahın tedavisine ihtiyaç olmuştur. Babasının inciği kırığını tedavi etmek üzere Cerrah Karakaş'la 25 esedî kuruş ücret karşılığında anlaşmışlardır. Eğer tedavi esnasında Mehmed vefat edecek olursa eşinin ve çocuklarının Karakaş'tan dem ve diyet talebiyle davacı olmayacaklarını beyanla durum tescil edilmiştir²⁹.

İncelenen dönemde konuyla ilgili olarak defterlere yansıyan rıza senetlerinde geçen bilgiler Tablo-1'de verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle bu dönemde Kayseri'de sınırlı sayıda cerrahın bulunduğu, rahatsızlıkların başında fitik konusunun geldiğini ve ücretlerin de çeşitlilik arz ettiğini belirtmek mümkündür. Ayrıca diğer dikkati çeken husus da Dimitri veled-i Todori'nin hastalarıyla ilgili olarak mahkemede yapmış olduğu rıza senetlerinin 1677 yılı Mayıs-Temmuz ayları arasında yoğunlaşmış olması ve söz konusu bazı hastaların da Kayseri'nin mahallelerinin yanı sıra çevre köy ve kasabalarından olmaları keyfiyetidir. Bu durum Dimitri'nin Kayseri'ye belli bir süre için gelen bir gezgin cerrah olduğunu göstermektedir.

Tablo-1: Hekim-Hasta Arasında Tanzim Edilen Rıza Senetleri

Def · No	Syf · No	Tarihi	Hastanın Kimliği ve Adresi		Hekim/C errah	Hasta lığı	Ücr et
64	10 7	9 Şubat 1656	Martaros veled-i Hodbiyar 'ın 15	Köyyık an Mahall esi	Üstad Seyyid Mustaf a bin Seyyid	Mesa ne taşı	-

²⁸ 101 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 51.

²⁹ 81 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 6.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

			Yaşındak i oğlu Asvatater		Satılmı ş		
81	6	5 Ocak 1674	Ebu Bekir bin Mehmed' in babası Mehmed bin Aslan	Hacı Arap Mahall esi	Cerrah Karaka ş veled-i Cerrah Sultan	Sol ayak inciği kırık	25 Krş
84	14 9	15 Kasım 1676	Veli bin Hanefi	Oluğuu zun Köyü	Altun bint-i Hanefi	Azası nda bazı mara z haller	-
87	84	19 Mayıs 1677	Hüseyin bin Osman	Hunat Mahall esi	Dimitri veled-i Todori	Sol kasığ ında fitik	10 Krş
87	89	22 Mayıs 1677	Bali bin Mahmud	Hacı Bektaş Kazası	Dimitri veled-i Todori	Sol kasığ ında fitik	-
87	12	28 Mayıs 1677	Süleyma n bin Mehmed	Palas Kazası	Dimitri veled-i Todori	Sol kasığ ında fitik	6 Krş
87	12	28 Mayıs 1677	Mustafa bin Himmet'i n oğlu Mehmed	İncesu Kazası	Dimitri veled-i Todori	Mesa ne taşı	15 Krş
87	17 1	28 Mayıs 1677	Haceder Keşiş veled-i Onan	Efkere Köyü	Dimitri veled-i Todori	Sağ ve sol kasığ ında	8,5 Krş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

						fitik	
87	15	29 Mayıs 1677	Hidayetu llah bin Musa'nın Küçük oğlu Receb	Hasbek Mahall esi	Dimitri veled-i Todori	Mesa ne taşı	7 Krş
87	27	4 Hazira n 1677	Melikden veled-i İsrail	Bektaş Mahall esi	Dimitri veled-i Todori	Sol kasığ ında fitik	7 Krş
87	35	8 Hazira n 1677	Mihail veled-i Hüdaver di'nin 3 yaşındaki oğlu Melhas	Erkilet Köyü	Dimitri veled-i Todori	Sol kasığ ında fitik	6.5 Krş
87	58	21 Hazira n 1677	Mustafa bin Hasan'ın oğlu Hüseyin	Dadasu n Köyü	Dimitri veled-i Todori	Sol kasığ ında fitik	10 Krş
87	63	27 Hazira n 1677	İsrail veled-i Sefer	Bektaş Mahall esi	Dimitri veled-i Todori	Sağ kasığ ında fitik	6 Krş
87	71	1 Temmu z 1677	Bali veled-i Artan	Diyarb akır	Dimitri veled-i Todori	Sağ kasığ ında fitik	6 Krş
87	71	1 Temmu z 1677	Abraham veled-i Sefer	Talas Köyü	Dimitri veled-i Todori	Sağ kasığ ında fitik	6 Krş
87	10 2	11 Temm	Makro veled-i	Selaldı Mahall	Dimitri veled-i	Sol kasığ	-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

		uz 1677	Yivan	esi	Todori	ında fıtık	
87	10 3	11 Temmuz uz 1677	Grogi veled-i Mihayil	-	Dimitri veled-i Todori	Sağ kasiğ ında fıtık	8 Krş
88	80	1 Haziran 1679	Abdülkerim bin Şuayb	Türkmen Cemaat inden	Dimitri veled-i Todori	Fıtık marazı	6 Krş
88	89	22 Haziran 1679	Mustafa Beşe bin Abdulmu ttalib	Hürrem Çavuş Mahall esi	Dimitri veled-i Nikola	Fıtık marazı	10 Krş
90	18	3 Eylül 1680	Kakos veled-i Senas'ın oğlu Agob	Oduncu Mahall esi	Cerrah Mani veled-i Yorgi	Fıtık marazı (İki yanın da)	10 Krş
10 1	51	19 Mayıs 1695	Emine bint-i Ömer'in küçük oğlu Eyyüb	Hunat Mahall esi	Üstat Anton veled-i Todori	Mesane taşı	7 Krş
10 1	51	19 Mayıs 1695	Mehmed bin Arslan	Bayatlı Türkmen Cemaat inden	Üstat Anton veled-i Todori	Fıtık marazı	8 Krş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

4. Hastalarla İlgili Sicillere Yansıyan Bazı Uygulamalar

Akli dengelerini kaybeden hastalarla ilgili olarak alınan tedbirler arasında bu hastaların kendilerine ve çevresine zarar verme durumları söz konusu ise bunların güvenliklerinin sağlanması ve huzurlu bir ortamın temini gelir. Bu yönde alınan bazı tedbirlerin belgelere yansıdığını görmekteyiz. Nitekim, 10 Şevval 1063 (3 Eylül 1653) tarihli hüccete göre, Tepecik Mahallesi'nden Toros veled-i Yakub mahkemede, Mehmed bin Abdullah adlı kimse huzurunda ikrarda bulunmuştur. Toros, kendi kızı ve Mehmed'in gelini olan Mutşak adlı kişinin akıl hastası olduğundan tedavisi için Sis sancağına götürüp birkaç gün orada dinlendirilmesinin herkesçe bilinen bir uygulama olduğundan bahisle, Sis'e götürmek istediğini beyan etmiştir. Şayet kızının yolda gider veya gelirken vefat etmesi durumunda dem ve diyet talebiyle kimseden davacı bulunmayacağı hususunu mahkemede tescil ettirmiştir³⁰.

Kimsesiz olanların veya yolculuk esnasında hasta olan kimselerin, hastalıklarından dolayı vefat etmeleri ihtimali söz konusu ise, hastanın çevresindekilerin durumu derhal ilgili mercilere bildirdikleri ve kimsenin sorumlu tutulmaması yönünde mahkemede durumun tesciline gidildiği görülmektedir. Mesela, 23 Cemaziyelevvel 1061 (14 Mayıs 1651) tarihli hüccete göre, Sisliyan Mahallesi'nden Sefer veled-i Gregor, mahkemede ikrarda bulunarak, hasta ve garip olan Dimitri veled-i İstafor adlı kişinin hiçbir kimsesi olmadığını ve kendisinin bizzat ilgilendiğinden bahisle, hastalığından dolayı şayet ecel isabet edip ölecek olursa kendisinin bundan sorumlu tutulmamasını mahkemeden talep etmiştir³¹. Benzer şekilde, 3 Rebiyülevvel 1068 (8 Ocak 1658) tarihli hüccete göre, Sıncık Mahallesi'nden Serkis veled-i Karagöz adlı kimse mahkemeye gelerek, 8 gün önce Gesi köyünden gelen Bartan veled-i Babuk adlı kimsenin Hunat Hamamı'nda hasta hâlde bulunduğundan durumunun keşfini talep etmiştir. Mahkemece gönderilen heyet, Bartan'ın hamamın külhanında hasta hâlde yattığını müşahade etmiştir. Kendisine durumu sorulduğunda, kendisinin burada hastalandığını ve hastalığından dolayı vefat edecek olursa kimsenin sorumlu tutulmaması hususunda beyanda bulunmuştur³².

Yine bazı hastalıklardan dolayı hastaların vefat etmeleri sonucunda bu hastaların ölüm nedenlerinin mahkeme tarafından tescil ettirildiği görülmektedir. Özellikle şüpheli ölümlerde bu durum daha önem arz etmekteydi. Zira ölümlerinde herhangi bir kimsenin

³⁰ 63 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s.30.

³¹ 61 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 19.

³² 67 Numaralı Kayseri Kadı Sicil, s. 37.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

müdahili olup olmadığının ortaya çıkarılması ve ileride dava konusu olabilecek bir durumun söz konusu olmaması için gerekli tahkikatın derhal yaptırılması gerekiyordu. Mesela, 2 Şaban 1157 (10 Eylül 1744) tarihli hüccete göre, konunun mahallinde keşfi için mahkeme tarafından gönderilen Mevlâna Ali Efendi, Kayseri'nin Gesi köyüne gönderilmiştir. Burada icra edilen mecliste, Dartsan bint-i Karabet adlı kimse, küçük oğlu Artyan'ın sara hastalığına müptela olduğunu ve sokakta düşüp eceliyle öldüğünden bahisle kimsenin bundan dolayı sorumlu olmadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine sancak mütesellimi tarafından tayin edilen Seyfullah Bey ve vesikada adları yazılı Müslümanlarla çocuğun azaları muayene edilip, cerahat eseri olmadığı müşahede olunmuş ve durum tescil edilmiştir³³. Benzer şekilde şüpheli ölümle ilgili olarak sicilde yer alan 10 Şevval 1065 (13 Ağustos 1655) tarihli hüccete göre, Kayseri sancağı mutasarrıfı Dilaver Paşa tarafından durumun yerinde tespiti için el-Hac Mirza Bey ibn-i Kemal Bey görevlendirilmişti. el-Hac Mirza Bey, Eftere köyünden olup vefat eden Toner veled-i Hızırşah adlı zimminin eşi Sultan ve sairleri huzurunda eşinin ölüm şekli üzerinde şüpheler söz konusu olduğundan bahisle, mahallinde teftiş yaptırmıştır. Teftiş sonucunda Toner'in birkaç seneden beri sara hastası olduğu ve Ramazan ayının ortalarında hastalığının şiddetlenip arttığından, kimsenin haberi ve dahili olmaksızın sara krizi geçirmesi sonucunda vefat ettiği tespitle durum tescil edilmiştir³⁴.

Osmanlı ve öncesi bütün zamanların ölümcül hastalıklarından olan taun hastalığıyla ilgili kayıtlara XVII. yüzyılın ortalarında da rastlamak mümkündür. Mesela, 26 Receb 1061 (15 Temmuz 1651) tarihli hüccete göre, Karakaya köyünden Hüseyin Çelebi ibn-i Seyyid Ali Çelebi, köy ahalisinden olup mahkemede hazır bulunan bazı kimselerin huzurunda ikrarda bulunmuştur. Bu ikrara göre, ana-baba bir kardeşi olan Seyyid Yusuf Çelebi'nin 20 gün önce koltuğundan taun çıkıp hastalandığını ve bu hastalıktan kurtulamayarak 10 gün önce vefat ettiğinden bahisle, ölümünden dolayı kimsenin sorumlu olmadığını yönündeki beyanını tescil ettirmiştir³⁵.

Hekim-hasta ilişkileri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulması gereken konulardan birisi de yanlış tedavi ve uygulamaların sonuçları hakkındadır. Bununla ilgili sicillerde yer alan örneklerde mağdurun mağduriyetinin giderilmesi yönünde davacı olmaları söz konusu olmuştur. Nitekim 22 Zilkade 1153 (8 Şubat 1741) tarihli hüccet buna örnek olarak verilebilir. Bu hüccete göre, Karabet

³³ 134 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 55.

³⁴ 60 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 76.

³⁵ 61 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 65.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Mahallesi'nden Şehribanu bint-i Abdullah adlı hanım mahkemede, Yagob veled-i Kabris adlı zimmi huzurunda ikrarda bulunmuştur. Buna göre, 3 ay önce sağ tarafındaki üst dişinin ağrımından dolayı Yagob'tan çekmesini talep etmiştir. Yagob ise Şehribanu'nun ağrıyan dişini değil de, yanında olan sağlam dişini çekmiştir. Bunun üzerine dişinin diyetini taleple 8 kuruş almış ve diyet davasından Yagob'un zimmetini ibra ve iskat etmiştir³⁶. Burada Yagob'un hekimlikle ilgili bir sıfatının olup olmadığı belirtilmemiştir.

Osmanlı toplumunda köle ve cariyelerin alım satımında, bunların sağlıklı durumda olmaları alım satımlarında önemli bir unsur ve aksi durumda da alım satımı geçersiz kılan hususlardandır. Bu konuyla ilgili sicilde yer alan 21 Cemaziyelahir 1078 (8 Aralık 1667) tarihli hüccet sureti örnek olarak verilebilir. Söz konusu hüccete göre, Musa Gazi Mahallesi'nden Mehmed Çelebi ibn-i Abdulvehhab Çelebi adlı kimse mahkemede ikrarda bulunmuştur. İkrarında mahkemede hazır bulunan Rus asıllı İvaz adlı gulâmı, mahkemede hazır bulunmayan Mustafa Beşe adlı kimseden bütün kusurlardan beri ve salim olmak üzere 90 kuruşa satın almış idi. Ancak üç günden sonra gulâmın başında saçkıran tabir olunan yaralar çıktığından gulâmın durumu Mustafa Beşe'ye bildirip, kendisine geri verilmek istediğinde, o da evine götürülüp teslim edilmesini kabul etmiştir. Bunun üzerine gulâm, Mustafa Beşe'ye teslim edilmek üzere mahkemede hazır bulunan İbrahim Çelebi'ye emanet olarak verilmiş ve günde 3 akçe taamiye bedeli verilmesine karar verilmiştir³⁷. Benzer bir örnek de 13 Şevval 1065 (16 Ağustos 1655) tarihli ilamdır. Bu ilama göre de, Kayseri sakinlerinden Hasan Beşe ibn-i Süleyman Beşe, mahkemede Veli bin Ömer'den davacı olmuştur. Veli'nin zimmetinde bir çift yastık bahasından 10 esedî kuruş hakkı olduğunu beyan etmiştir. Veli ise Hasan Beşe'nin Konya'da iken 100 riyali kuruşa bir cariyeye sattığını ve bütün kusurlardan beri olmak üzere kendisinin de satın aldığını ifade etmiştir. Ancak cariyenin akıl hastası olduğunun ortaya çıkmasıyla alım-satımı reddetmiştir. Aralarındaki anlaşmazlık arabulucuların araya girmesiyle bir çift yastık ile sulh olunmuş idi. Hasan Beşe ise beyan edilen durumu inkâr cihetine gitmiştir. Neticede Veli iddiasını şahitlerle ispatlaması üzerine Hasan Beşe taarruzdan men edilmiştir³⁸.

Osmanlı dönemi Kayseri'de attarlık yani aktarlık konusundaki uygulamaları, ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkları ve getirilen çözüm yollarını kadı sicillerinden takip etmek mümkündür. Bu konuyla ilgili

³⁶ 131 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 73.

³⁷ 77 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 40.

³⁸ 60 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s.80.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

tek bir örnek de 3 Zilkade 1049 (2 Şubat 1640) tarihli ilam sureti olup, bu surete göre, Kayseri’de olan aktar taifesinin şeyhleri olan el-Hac Veli bin Mînnet ve Mehmed Çelebi ibn-i Kasım ve el-Hac Mahmud ve sairleri mahkemede ikrarda bulunmuşlardır. İkrarlarında eskiden beri aktar olan kimselerin sanatlarında mahir olduklarını, şeyh ve yiğitbaşından izin aldıktan sonra dükkân açarak aktarlık ede geldiklerini dile getirmişlerdir. Buna karşılık dışarıdan bazı kimselerin sanatlarında mahir olmadıkları, şeyh ve yiğitbaşından izin almadıkları hâlde, eski uygulamalara muhalif olarak aktarlığa karıştıklarını belirtmişlerdir. Durumun bununla sınırlı olmadığını ve bazılarının dükkân dahi açtıklarını, ancak alıp sattıkları şeyleri teşhiste ve isimlerini tayin etmede yetersiz olduklarını iddia etmişlerdir. Yine iddialarına devamla bunların bilmedikleri eşyayı satmakla insanların ölümüne sebebiyet verme ihtimalleri olduğundan bahisle bu gibi kimselerin şeyh ve yiğitbaşından izin ve yetki almadıkça ve her eşyayı isim ve cisimleriyle iyice öğrenmedikçe bu işe dahil ettirilmemeleri hususunda talepte bulunmuşlardır. Söz konusu durum mahkeme tarafından garaz sahibi olmayan Müslümanlardan sorulmuştur. Şehir kethüdası olan Yusuf bin Mustafa ve pazarbaşı olan Molla Ali bin Muzaffer ve sairleri yukarıda beyan edilen durumu tashih etmişlerdir. Bunun üzerine mahkemece bu sanatta mahir olmayanların aktarlığa dahil edilmemelerine hükmedilmiştir³⁹.

5. Sonuç

Bu incelemede ortaya çıkan en önemli husus, hastanın veya onun kanuni vasisinin rızası olmaksızın hekim tarafından tıbbi bir müdahaleye tabi tutulmadıkları hususudur. Bu çerçevede Kayseri kadı sicillerinde tıbbi müdahalelerden evvel, hastaların kadı huzurunda rıza beyanında bulduklarını görmekteyiz. Bu beyanlar öncelikle hastanın hastalığıyla ilgili konuda, hekimin müdahalesine razı olduğunu gösterir. Bunun yanı sıra ve birincisi kadar önemli olan boyutuyla bu beyanların aynı zamanda hekimin hukuki sorumluluğunu da ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Zira dem ve diyet talebiyle davacı olmayacaklarını ve olsalar dahi kanun önünde geçersiz sayılması yönündeki ikrarlarının tescil edildiği görülmektedir. İncelenen kadı sicillerinde tespit edilen belgeler, hekime tedavi maksadıyla başvuran hastaların daha ziyade fitik, mesane taşı, kırık çıkık gibi rahatsızlıklarından dolayı tedavi talebinde bulunanların oluşturduğunu göstermektedir. Alacakları tedavi hizmetleri karşılığında da değişen miktarlarda ücret ödedikleri görülmektedir.

³⁹ 42 Numaralı Kayseri Kadı Sicili, s. 66.

KAYNAKÇA

42 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

64 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

67 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

87 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

101 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

131 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

134 Numaralı Kayseri Kadı Sicili.

ABACI Nurcan, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Ankara 2001.

_____, "Osmanlı Dönemi Birlikçilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, Sayı: 3, 2002, s. 75-85.

ASLAN Nasi, *Kayseri Şer'iyye Sicillerindeki Hicrî 1084, 1087 Tarihli 81 ve 84 Numaralı Defterler ve İslâm Hukuku Açısından Tahlihi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1995.

BAYAT Ali Haydar, "Osmanlı İmparatorluğunda Hekimbaşı ve Hekimbaşılık", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 59, İstanbul 1989, s. 55-60.

_____, "Şer'iye Sicilleri ve Tıp Tarihimiz I, Rıza Senetleri", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, TTK, Ankara 1999, s. 39-51.

_____, *Tıp Tarihi*, İzmir 2003.

ÇAPAR Ahmet, *61/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1061 / M. 1650) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2002.

DAĞCI Şamil, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.

DOĞAN Mesude, *60/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1065 / M. 1655) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2001.

DURAN Orhan, *90 Numaralı Kayseri Şer'iye Sicili, Transkripsiyon ve Değerlendirme (H. 1091/M.1680)*, Erciyes Üniversitesi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1994.
- MURPHEY Rhoads, “Osmanlı Tıbbı ve Kültürlerüstü Karakteri”, Çev.: Tuncay Zorlu, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II*, İstanbul 1998, s. 263-292.
- ÖZBEK Mehmet, *88 Numaralı Kayseri Şer’iyye Sicili (H. 1089 - 1090 / M. 1678 - 1679) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1995.
- ÖZEN Cahit, “Türkiye’de Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişmesi”, *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 44, İstanbul 1981, s. 361-378.
- _____, *Kısa Adli Tıp Ders Kitabı*, İstanbul 1980.
- ÖZTÜREL Adnan, *Adli Tıp*, Ankara 1971.
- ÖZTÜRK Mustafa, “Osmanlı Döneminde Iskat-ı Ceninin Yeri ve Hükümü”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, Sayı:1, Elazığ 1987, s. 199-208.
- PAKALIN Mehmet Zeki, “Hekimbaşı”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 796.
- SARI Nil, “Osmanlılarda Tıbbanenin Kuruluşuna Kadar Tıp Eğitimi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 22, İstanbul 1983, s. 152-182.
- _____, “Hekimbaşı (Osmanlı Dönemi)”, *TDİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 161-164.
- SAY Yağmur, “Türk Tıp Kurumları”, *Türkler*, C. II, Ankara 2002, s. 320-347.
- SELÇUK Hava, Osmanlı Toplumunda Kadının Annelik Vasfından Doğan Hakları (1650-1750 Yıllarında Kayseri Örneği), *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003)*, Kayseri 2003, s. 443-455.
- TOK Özen, “Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)” *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, Yıl: 2007/1, s. 327-347.
- YILMAZ Mukaddes, *55/1 Numaralı Kayseri Şer’iyye Sicili (H. 1055 / M. 1645) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*